
K A K S I L N O H L E P E N I O N

Srečko Fišer
(DSKP, Ljubljana, Slovenija)

O odnosu med Francetom Prešernom in deset let mlajšim Stankom Vrazom je precej napisanega, komajda pa je znano, da je bil Vraz, sicer obče znan kot narodni odpadnik (precej manj kot obetaven pesnik, oče slovenske folkloristike in nesojeni slovenski utemeljitelj veščine literarnega prevajanja), tudi prvi prevajalec omenjenega najslavnejšega poeta, in to celo dvakrat prvi: iz nemščine v slovenščino in iz slovenščine v hrvaščino (ali ilirščino).

Ključne besede: Stanko Vraz, France Prešeren, prevajanje

France Prešeren in Stanko Vraz sta imela poseben odnos zaživa in v posebnem odnosu sta tudi še zdaj, ko oba že stoletje in tričetrt pokriva zemlja. Odnos je bil zaživa zanimiv in ambivalenten, kakor je zamrtva zakoličen in enoznačen, vsaj zunanja podoba je taka. S slovenske strani seveda; s hrvaške je nekoliko drugače. A zdaj se nam je ukvarjati s slovensko.

Bila sta prijatelja, dasi zvečine na daljavo, oba zavezana poeziji in že po tem sorodni duši; Vraz se je trudil, da bi v komunikaciji zvenel kot enakovereden sogovornik, čeprav je bilo jasno, da je deset let starejši Prešeren bil in ostal njegov pesniški vzornik in zvezda vodnica (vižarica, bi rekel sam). Z druge strani je Prešernov odnos do njega mešanica blage benevolence starejšega prijatelja in pokroviteljske ošabnosti klenega, dasi travmatizirane Kranjca; med drugim je ta njegova plat prispevala tudi glogov količek, slavni epigram, s katerim je Prleka pribil v tla in mu preprečil, da bi se kdaj vrnil na svet strašit mili svoj slovenski narod.

O tem odnosu se v slovenskem okolju ni malo pisalo, ni si želeti, da bi na novo odkrivali že odkrito in ugotavljali, da je tako, kot je, edino mogoče,

* srecko.fiser@guest.arnes.si

CC-BY-SA, besedilo © Fišer, 2024

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna.

Hieronymus 1-2, 2024, 91–106, <https://doi.org/10.18690/hieronymus.9.1-2.91-106.2024>

torej tudi edino prav – ali popolnoma napak. Nasploh se o Prešernu slejkoprej ne piše malo, mogoče bi bilo kdaj reči, da preveč; tudi o Vrazu se piše, ne da ne, vendar skoraj izključno le pod znamenjem Prešernovega epigrama, malo ali nič pa o tistem, kar je bilo vse življenje njegova edina resnična preokupacija, o poeziji.

Zaslужen za to, da imamo o tej sploh kolikor toliko zadovoljivo informacijo, je Anton Slodnjak. Bil je prvi in doslej žal zanesljivo edini, ki se je pregrizel skozi dotlej odkrito množico pogosto neurejenih in težko berljivih rokopisov, dokončanih ali zasnovanih in pretrganih besedil, izvirnikov in označenih ali neoznačenih prevodov, raztresenih po različnih lokacijah, kar vse skupaj tvori slovenski del Vrazovega opusa, torej nekako do leta 1837. (S hrvaškim delom je bistveno bolje; pri sosedih je Vraz del literarnega kanona, eden najboljših, če ne sploh najboljši romantični lirik, njegov opus je bolj ali manj urejen in preučen in večkrat natisnjen.) Mogoče je profesorju Slodnjaku, eminentnemu prešernoslovcu in prešernofilu, nekaj simpatije vzbudilo dejstvo, da sta z Vrazom sodeželana, oba iz Slovenskih goric; in delo mu je brez dvoma olajšala okoliščina, da je bil tri leta profesor slovenske književnosti na zagrebški univerzi (največ rokopisov je bilo in je še vedno v Zagrebu); a navzlic vsemu je bil podvig velik. Rezultat truda so *Slovenska djela* v dveh zvezkih: prvi obsega uvodno študijo in izvirno poezijo (Vraz 1952a), drugi prevedena dela in opombe (Vraz 1952b). Edicija (očitno načrtovana za stoletnico Vrazove smrti, vendar jo je za eno leto zamudila) je v resnici nekoliko, recimo, nenavadna: s slovenskimi besedili, slovenskim urednikom, slovenskim spremnim esejem in opombami, a hrvaškim ogrodjem, kazalom in slovarčkom slovenskih besed (narečnih in ne), ki bi znale biti hrvaškemu (in včasih tudi slovenskemu) bralcu nerazumljive; predvsem pa je edicija sama hrvaška, njena založnica je Jugoslovenska akademija nauka v Zagrebu (zbirka *Noviji pisci hrvatski*). Po malem se zdi kot melanholično-ironična sto let zapoznela uresničitev utopičnega Vrazovega videnja (ilirskega) preporoda v tedaj mladi, zdaj pa že spet hibernirani jugoslovanski reinkarnaciji. Urednik se je gotovo dobro zavedal teh dimenzij svojega dela: da namreč pomembnega, čeprav *nedopolnjenega* slovenskega pesnika rešuje pozabe, hkrati pa ga s svojo gesto nekako *brat-ski* predaja Hrvatom v *dolgotrajno oskrbo*. To kažeta tudi različici njegove študije o Stanku Vrazu slovenskem književniku, prva objavljena leta 1950 v *Slavistični reviji* (Slodnjak 1950), druga kot uvod v zagrebško izdajo dve leti kasneje (Slodnjak 1952). Bil je bržkone mnjenja, da je treba zagrabit

priložnost, ki se ponuja z edicijo NPH, ker je vprašanje, kdaj bo imenovani deležen takšne milosti v Sloveniji. In res sedemdeset let po zagrebski zbirki ni sledu o kakem nadaljevanju Slodnjakovega dela (tovrstno delo nujno terja dopolnitve, bodi zaradi novoodkritih virov bodi zaradi napak, ki se pri delu z rokopisi neogibno pritaknejo), niti o kaki magari skromnejši in bolj »priljudni« slovenski izdaji njegovega dela (niti prevoda njegovih pomembnih hrvaških del nimamo!), kvečjemu se s prenovljeno metodologijo in terminologijo ponovno luknja Jakoba Frasa osebno izkaznico, njegova navzočnost pa ostaja omejena na skope predalčke antologij.

Prazgodovina mojega zanimanja za Vraza in ukvarjanja z njim je povezana z mojim prevajalskim delom. Pred dobrimi desetimi leti je nanese, da sem sprejel zadolžitev, naj za neko strokovno srečanje opravim pregled najstarejših književnih prevodov iz italijanskega v slovenski jezik.¹ Da ni bilo te zadolžitve, bi se zelo verjetno nikoli zares ne približal Stanku Vrazu in ne bi o njem vedel, kljub literarnozgodovinski izobrazbi (malo me je sram) zares skoraj nič. Miniatura raziskava mi je navrgla podobo pomembnega in polivalentnega ustvarjalca. Podatki, ki jo sestavljajo, sicer niso skrivnost, vendar so potisnjeni v tesno strokovnjaško alkovo, medtem ko v javni zavesti kraljuje podoba apostata, zakoličena s Prešernovim epigramom, za katerega je bilo pesniku gotovo kdaj žal, da ga je napisal (prim. Slodnjak 1952: 77, op.). V resnici je Vraz – desetletje mlajši od Prešerna, a preživel ga je le za dve leti – pomemben pesnik mlade dobe slovenske literature; poleg tega je utemeljitelj slovenske etnografije (velik del kanonične Štrekljeve edicije temelji na njegovih terenskih zapisih); in zapovrh prvi, ki si v naših krajih zasluži titulo književnega prevajalca: kar pomeni, da ni prevajal samo po malem in sporadično, marveč je kazal talent za to delo in voljo po poglobljanju, ki ga odločilno zaznamuje »pojmovanje prevodov kot integralnega dela izvirnega pesniškega ustvarjanja« (Pretnar 1982: 42), ne le lastnega, tudi nacionalne literature sploh. Praktični okvir njegovih zagnanih prevajalskih začetkov je bil almanah svetovne poezije, ki sta ga snovala s sošolcem Franom Miklošičem, kasneje slovečim jezikoslovcem: v okviru tega načrta (ki je seveda ostal neuresničen) se je sistematično izpopolnjeval v tujih jezikih ter prevajal iz velikega števila literatur. V njegovi zapuščini se najdejo prevodi iz grščine (klasične in nove), latinščine,

¹ *Spazi letterari a contatto: le culture slovena e italiana tra fine seicento e metà ottocento* (2010). Članek: Fišer 2014.

italijanščine, angleščine, nemščine, ruščine, poljščine, češčine, španščine, albanščine, srbščine, slovaščine, ukrajinščine; po pričevanjih povečini iz izvirnika. (V kasnejšem, »ilirskem« obdobju je nabor izhodiščnih jezikov zožal, vendar mu je dodal francoskega – pa seveda slovenskega.)

Prav na razvodnici Vrazove literarne in človeške eksistence, tik pred slavno izjavo, zapisano v pismu Prešernu 19. 11. 1837, da je »s Slovenijo opravil« – kaj natanko jo je sprožilo, je težko reči, čeprav so kumulativni razlogi pač dokaj jasni in (različno) opisani –, so nastala besedila, ki s svojo eksistenco in ustvarjalno investicijo pričajo o nasprotnem, namreč o izraziti skrbi in prizadevanju za slovensko pesniško identiteto. Zares ni Stanko Vraz s Slovenijo opravil nikoli, čeprav je postal pomemben »ilirski« in kmalu nato hrvaški pesnik, ki pa je hkrati bil in ostal, kakor je zapisal eden najboljših zgodnjih poznavalcev njegovega dela, »specifički slovenski pjesnik, ma da je pjeval na hrvatskom jeziku« (Drechsler 1909: 193).

Razvidna pričevanja želje po prostoru na slovenskem Parnasu in naklonjenosti njegovega najuglednejšega prebivalca so bili prevodi nekaj Prešernovih v nemščini spesnenih besedil. Bržkone so bili namenjeni temu, da bi jih ob načrtovanem obisku pokazal prijatelju; a potlej so se zadeve zasukale drugače, do načrtovanega obiska ni prišlo, Vrazova pot se je okrenila proti Zagrebu, prevodi so ostali torzo.

Prešernove nemške pesmi so se veliko prevajale v njegovo materinščino, kot priča bibliografija (Bulovec 1975), med prevajalci so tudi najuglednejša slovenska pesniška imena, in precej se je tudi pisalo o prevajanju teh pesmi; vendar moj namen ni, da analiziram druge slovenske prevode »nemškega« Prešerna (pa četudi bi bilo moje znanje nemščine manj pičlo, kot je), uporabljam jih zgolj za primerjavo pesniških »prijemov«, ko poskušam vreči nekaj malega luči na podobo Stanka Vraza prevajalca. Slednja tema je bila obravnavana veliko manj, sploh, kar zadeva prevode iz nemščine in posebej Prešerna, ki so, kot rečeno, ostali torzo. Nekaj je vendarle, se zdi, dokončanega: tak (ali vsaj skoraj tak) se zdi tretji sonet iz kratkega cikla *Liebesgleichnisse*. V izvirniku se glasi:

Wie brünstig sehnt sich, wer an dunkler Stelle
Gefangen sitzt im unterird'schen Grauen,
Das Firmament, den heit'ren Tag zu schauen,
Zu seh'n die Sonne, die des Lichtes Quelle.

Doch tritt er von des Kerkers finst'rer Schwelle
Sogleich ein in den Himmelsdom, den blauen,
So wird er sich kein Aug' zu öffnen trauen
Geblendet von der ungewohnten Helle.

Wie sehn' ich mich nach *ihrer* Augen Scheine,
Der Sonnenlicht ist meinem innern Leben,
Der Tag und Nacht erschafft im Herzensschreine;

Doch seh' ich sie an mir vorüber schweben,
Sie, die in stiller Glorie strahlt wie keine,
Nicht wag' ich meinen Blick emporzuheben.

Nekaj slovenskih prevodov – omejim se na tiste, ki so bili izdani v posebni knjigi.

Alojz Gradnik (Prešeren 1947: 26):

Kako želi si tisti, ki pod ključi
zaprt sedi v podzemni temni jami,
da videl dan bi in nebó nad nami,
da gledal sonce bi, ki vir je lúči!

Če pa čez prag spet stopi mračne ječe
naenkrat v modri, jasni hram nebesa,
ne bo odpreti mogel koj očesa
zaslepljen od svetlobe preblesteče.

Kako želim si nje oči žarenja,
ki sončna luč je mojega življenja,
ki stvarja dan in noč iz srca srede.

Če pa jo vidim iti mimo mene,
njo, ki žari vsa v slavi, ko nobene,
ne drznem se k nji dvigniti poglede.

Oton Župančič (Prešeren 1950: 31):

Kak si želi goreče ta, ki umira
ujet v podzemeljsko temotno rakev,
da nébes bi zagledal v jasnem zraku,
dan, sonce, ki iz njega luč izvira!

Ko pa se pót pod sinji strop odpira,
oči ne vzdigne ob prvem že koraku,
ker so preveč privadile se mraku,
se bléšči jim, svetlova jim se upira.

Kak jaz želim si *nje* oči sijaja,
ki sončna luč je mojih prs notrini,
ki v srčnem hramu noč in dan poraja!

Ko pa zagledam v svoji jo bližini,
njo, ki jo tiha glorijska obdaja,
oči ne upam vzdigniti k svetlini.

Anton Sovrè (Prešeren 1969: 22):

Kako goreče si jetnik želi,
strmeč pod zemljo v grozo in temino,
da uzre neba obok in dne vedrino,
ter vidi zopet sonce, vir luči!

Ko pa mrakotne voze prag pusti
in znajde se pod nebena modrino,
ne upa upreti si oči v sinjino,
temveč ga sij nevajeni slepi.

Kako hlepim po *nje* oči žarenju,
ki v srcu mojem dan in noč ustvarja,
ki sonce dušnemu mu je življenju!

A če lažno jo vidim mimo speti,
ki zatemnjuje vse *nje* tiha zarja,
ne drzne vanjo se pogled ozreti.

Kajetan Kovič (Prešeren 1980: 19)

Kako hlepi, kdor sam in poln grenkobe
leži na temnem dnu v podzemski ječi,
da gledal bi nebo in dan bleščeči
in videl sonce, ki je vir svetlobe.

A ko prestopi mračni prag samice,
ne sme se v modri hram neba ozreti,
ne upa željnih si oči odpreti,
slep od luči, ki lije mu v zenice.

Želim si, da me *njena* luč poplavi,
ki v moje prsi kakor sonce sveti
in v srčni kamri noč in dan napravi;

a ko jo vidim po stezi hiteti,
njo, ki edina sije v tihi slavi,
ne upam si s pogledom je objeti.

Janko Moder (Prešeren 1995: 13)

Kako jetnik želi si koprneče,
ko ždi zaprt v mrakobni črni kleti,
da smel nebo bi, beli dan uzreti
in sonce, vir svetlobe plameneče!

Če pa kdaj stopi iz temačne ječe
na mah pod sinji strop, kjer sonce sveti,
si sploh ne upa več oči odpreti,
ker luč mu jemlje vid preveč bleščeče.

Tako želim si nje, ki mi prešinja
življenje s soncem, daje luč notranjo
in noč mi v srcu v svetel dan spreminja.

Če pa jo kdaj zagledam kakor sanjo,
saj ko nobeno blač njo žar ogrinja,
oči ne upam vzdigniti si vanjo.

Moja sumarična evalvacija bo iz razumljivih razlogov tehtala bolj izrazno moč besedila v ciljnem jeziku kot posamezne prevajalske rešitve. Če opazujem teh petero slovenitev Prešernovega nemškega soneta, moram reči (dovolim si dati nekoliko vkraj vljudnostne ozire), da sicer premorejo dobre poteze, a v celoti me nobeden od prekaljenih mojstrov ne navduši.

Gradniku kot da izvirni sonet daje v kvartinah preveč prostora; polni ga z mašili – *podzemni temni* (še precej banalna notranja rima), *modri jasni, preblesteče* ... Ne vzame pa si prostora tam, kjer bi bilo treba, npr. udarni uvodni akord izvirnika *brünstig sehnt sich* preloži v blede želi si. Da nima istih rim v obeh kvartinah, ni moteče, zato pa je moteče rimanje v tercinah: dokaj banalna shema – dva para zaporednih *eef ggf* (vrh tega še sorodnih: žarenja življenja mene nobene – ki dajo vse štiri skupaj nekak čuden ostinato; zapovrh sta rimi zadnjih dveh stihov, ki nosita poanto, gramatično (blago rečeno) vprašljivi. Kakor mi je Gradnik prevajalec pri srcu in sem ga nemalokrat zagovarjal, se mi zdi, da tu ni bil zelo inspiriran.

Še večje razočaranje je Sovretov prevod. Piskavi i kot vodilni vokal kvartin že sam temeljivo pokvari vtis in komajda potrebuje šolmaštrski ton, ki nam ga prevajalec poklanja zraven. Navkljub obilju klicajev je v pesmi bore malo hrane »dušnemu mu« življenju.

Župančič povrne nekaj vere v slovenske pesniške prevajalce. Zvočnost je, kot vedno pri njem, odlična (*ko pa se pot pod sinji strop odpira*), premore kakšno dobro rimo (*rakev – zraku – koraku – mraku*), dikcija jasna ... torej, jasna že, ali pa je jasna prav kot Prešernov nemški sonet? Ne govorita kvartini Župančičevega besedila pravzaprav o predsmrtnem videnju in preselitvi duše? Tako tolmačenje pesmi je sicer interesantno in tudi ne brez osnove, a s stališča zvestobe miselno-občutenjski podlagi izvirnika je vprašljivo. Prinaša pa tudi težavo: pri Župančiču glorijska sija je v prvem delu, a tercini ne zmoreta k nji, ostajata pri tleh in pesem se izpoantira v antiklimaks.

Tako da je navsezadnje prevod Kajetana Koviča zares v celem najboljši in odločitev urednika Janka Kosa, da uporabi tega v izdaji Prešerna, ki jo je pripravil za *Klasike Kondorja*, je utemeljena. (Zanimivo, da se ni še nihče odločil izdelati pesniškega prevoda v svobodnejši obliki, ki bi bil dragocen, saj mu ne bi bilo treba delati nikakih vsebinskih koncesij, ki jih terja prenos formalnih poetičnih vzorcev med jeziki.) Kovičevi prevodi so, po besedah Janka Kosa, »vsebinsko najbližji izvirnikom, hkrati pa jezikovno in slogovno na ravni današnjega pesniškega jezika« (Prešeren 1998: 519). Tudi ta sonet je takšen; a vendarle, po brezhibni prvi kvartini in prvem verzu druge se začnejo težave: *sme* je dvoumen glagol, *modri hram* za *Himmelsdom* je malce banalno. Prva

tercina je lepa, vendar manjkajo (njene) oči – kajti oči so vir svetlobe, ki si je pripovedovalec želi; sklepna sintagma *s pogledom objeti* je sorazmerno šibka.

Če torej strnem te kratke in parcialne observacije, prevajalcem nekako stežka uspeva, da bi se lahkotni vzdignili v nekakšno »mistično videnje« (»emporzuheben«). Edini, ki to decidirano ima, je Župančič, vendar v ta namen premakne intonacijo videnja proti ontološkemu, zato se erotična dimenzija njegovega besedila pomakne bolj navzdol kot navzgor in besedilu poide vzgonska sila.

Slednjič Vrazov prevod, več kot stoletje starejši kot najstarejši od navedenih, izdelan še za Prešernovega življenja, leta 1837 najverjetneje. Besedilo navajam po Slodnjakovem prepisu (Vraz 1952b: 72), zavedajoč se, da je urednik *Djel* ponekod transkribiral dvomljivo in bi bilo v načelu treba seči po rokopisu – a za moj trenutni namen to ni nujno. Očitek, da sem pristranski, saj sem za predmet primerjave izbral tisti prevod »nemškega« Prešerna, ki je med redkimi dokončanimi najboljši, je upravičen, vendar po mojem prepričanju prednost ne odtehta hendikepa, ki ga ima Vraz v primeri z drugimi obravnavanimi prevajalci.

Kak silno hlepeni on, ki v nesnagi
globoki temne ječe mu sedeti,
da Bog mu beli dan bi dal zazreti
in ljubo sonce – luči potok blagi.

Al ko odprejo ječo, on na pragi
stoji, in vidi nebo v modrem cveti,
ne verje, da je na lažljivem sveti,
tak silno jemlje mu oči dan dragi.

Tak hlepeni mi oko, da zamarja
Njo, sonce, ki notranjem' mi životi,
ki dan in noč v nemirnem serdču stvarja.

Vendar ko vidim, kak kraj moje poti
črez kraso vjide vso ko tiha zarja,
ne upam net' pogledat k ti lepoti.

Vraz je v času, ko prevaja Prešernove nemške pesmi, še mlad, vendar ni več popoln začetnik; je pa brez omembe vredne slovenske prevajalske tradicije, točneje rečeno, večino dotedanje je ustvaril kar sam, na krilih ideje o pes-

niškem almanahu. Žal je ostala velika večina te tradicije in izkušnje znana le njemu samemu, saj ni dočakala objave. Ima pa že, na osnovi lastne vaje ali intuicije, navado dobrega prevajalca, da pesem gleda scela in ima pred očmi končni cilj v materinščini, ne tujejezičnega izhodišča. Ve, da bo moral poseči v sam energijski tok, ki nosi pesem od začetka h koncu. V tem toku se ritmično in aritmično prepletajo različni prameni, tisti, ki so vsakomur razvidni, in tisti, ki morda niso očitni niti sami po sebi odločilni, zazna pa se motnja, če so prešibki, premočni ali nasploh nesozvočni s celoto. Pri transponiranju elementov (besed, podob, prozodije ...) se uglasitev pesmi neogibno rahlja, besedilo teži k »informativnosti«, treba mu je vrniti osebno noto, značilno za poezijo. V ta namen Vraz (bržkone intuitivno, tovrstne dločitve so navadno take) okrepi dihotomijo, ki je v izvirniku ob drugih (tema – svetloba, ječa – prostost ...) manj izpostavljena, namreč mirovanje – gibanje: vsebina prvih treh kitic je podana izrazito statično, zato da imamo v zadnji mistično videnje kot pravo eksplozijo. Seveda bi lahko kdo oporekal, da prevod v tem elementu ni »zvest«, a dejstvo je, da je poseg pomenski gostoti zelo v prid.

Premalo prostora imam, da bi se podrobno ukvarjal z elementi Vrazovega prevoda, bodisi ustvarjalnimi vrlinami (izrazit enjambement, zanimiva kvazi-anafora oz. »tavitološki« preklon med tretjo in prvo osebo, stopnjevanje kontrasta svetloba – tema itn.) ali hibami, ki jih tudi, razumljivo, ne manjka. Sicer pa – veliko se razpravlja o prevajalskih strategijah, malo pa o taktiki, ki je usmerjena na neposredni učinek: no, ena od zmagovitih prevajalskih taktik je doseči tako izrazit generalni vtis, da se hibe, če že ne spregledajo, vsaj oprostijo. A morda bo tudi tu kdo rekel, da je to v bistvu prevara, torej etično sporno početje. Res je očitno, da Vrazova »dramaturgija« erotično-mističnega doživetja ne sledi natanko izvirniku; in vendar se zdi, da nekako z lahkoto zleze Prešernu pod kožo, medtem ko drugi prevajalci ponujajo bolj ali manj uspešne zasilne rešitve, s katerimi so vedno korak v zaostanku.

Ima s tem kaj opraviti okoliščina, da sta avtor in prevajalec sodobnika, da živita znotraj iste »konstelacije«, se celo osebno poznata? Drži, da je v načelu sodobno besedilo lažje »prebrati«, vendar se bližina v neki točki zmeraj pokaže iluzorna, podobno kot pri prevajanju iz sorodnih jezikov. Prevajanje je v vsakem primeru dialektika bližine in daljave. Res pa tudi obveščenost o tem nepraktičnem načelu ne zagotavlja dobrega prevoda; prevajalec si mora na osnovi izkušenj, talenta in intuicije zasnovati nekažno osebno prevajalsko poetiko, ki mu omogoča, da to dialektiko upravlja.

Vsekakor se je Vraz, sploh spričo svojega specifičnega položaja, s to dialektiko tako ali drugače gotovo precej ukvarjal.

Zares ni, kot rečeno, s Slovenijo opravil nikoli, in s Prešernom tudi ne. Bil je zanj ključni pesnik v zgodnji, »slovenski« dobi, in v kasnejši, »ilirski« dobi njegovega kratkega življenja.² Naj zdaj pogledam še »drugo lice« (časovno in jezikovno) Vrazovega ukvarjanja s Prešernom.

Če je bilo doslej o Vrazovem prevajanju Prešernovih nemških pesmi z izjemo zgoščene obravnave v obeh različicah Slodnjakove razprave komaj kaj povedanega, pa obstaja na temo Vrazovih prevodov slovenskega Prešerna v hrvaščino kratek, a uvidov bogat članek (Svetina 2001). Temu članku morem dodati komaj kakšno malenkost.

Vrazovo zadnje pomembno delo, po mnenju nekaterih najpomembnejše (Tomasović 2002: 54–55) je ciklus sonetov z naslovom *Sanak i istina*. Dve skupini pesmi (skupaj 28) sta bili revijalno objavljeni leta 1845 in 1846, drugo je ostalo v rokopisu. Rekonstruiran ciklus, kolikor ga je, obsega 47 sonetov in ponuja dober uvid v Vrazovo prevajanje Prešerna v hrvaščino.

Verz Vrazovih sonetov v tem ciklu je deseterec; tudi, denimo, prevod enega od Prešernovih nemških sonetov, ki ga je v mlajših letih že prevajal v slovenščino (Vraz 1952b: 72) – takrat v prešernovskem enajstercu (prim. Svetina 2001: 49). Silabični deseterec je najpogostejši verz hrvaške in srbske ljudske poezije; Vraz je očitno sodil, da je funkcionalno dovolj podoben *endecasillabu* (kar je po svoje zelo res, saj je mdr. silabotonična ureditev Petarcovega verza precej relativna), hkrati pa dobro »ugnezden« v domači poeziji. Morda je imela pri odločitvi kaj vloge tudi slovanofilska ideologija, a navsezadnje ni bistveno. Kasnejši razvoj soneta pri Hrvatih mu sicer ni dal prav, a bistveno in značilno zanj je, da si je z individualno odločitvijo dovolil odmik od verza izvirnika v prid takega, ki se je po njegovem bolj prilegal ciljnemu jeziku; in ustvaril besedila, ki se v spremenjeni posodi dobro počutijo.³ Za ilustracijo navedem prevod Prešernovega soneta *Vrh sonca sije soncov cela čeda* (Vraz 1866: 26). Izvirnik je dovolj znan in objavljen, da ga lahko izpustim.

² Danes je Vraz cenjen *hrvaški* pesnik, pridevnik *ilirski* pa se pri nas uporablja predvsem za kulturno-idejno-politične zadeve. To je prikladno mdr. za diskvalifikacijo, ni pa zares upravičeno; kajti imenovani je bil »edini književnik hrvaškega narodnega preporoda, ki je v gibanju videl najprej književno reformo« (Cesar 1981: 91–101).

³ V slovenskem literarnem okolju je Prešeren, klasicist po duši – ali po Čopovem vplivu – začrtal pot drugače, forma je videna kot svetinja, še dandanes si prevajalci težko upajo posegati vanjo s preinterpretacijo.

Sunce i zvezde⁴

»Vèrh sóнца sije sóncov céla čreda ...«

Dr. Prešern.

Ciela zvezda sja nad suncem čreda
Po nebeskih stazah razpršena,
Od svog dragog sunca ostavljena
Svu jih nočcu zemlje milo gleda.

Nu čim zasja svít s istoka blieda,
Sunce zora čim vrati rumena:
Tak u sunce j'opet izgubljena,
Da za zvezde neima več pogleda.

Kolko nebo imade zvjezdica,
naš stojni grad ima ljepotica,
koje sledi pogled moj s nasladom.

Al njim vlada *jedna* s tolkom vladom,
Da kad spazi *nju*, za sve osliepi,
Vas izgubljen u nje obraz liepi.

Prevajalec v kvartinah mirne duše ohrani rime izvirnika, izkoriščajoč tako sorodnosti med jezikoma; rime v tercinah pa so druge in drugače razvrščene. V novi jezikovni preobleki pesem deluje dobro. Podoba v kvartinah, ki ima s svojo personifikacijo nebesnih teles dokaj pravljичno barvo, je v lapidarnejši obliki morda celo bolj učinkovita, vendar v drugi kvartini šibkeje izpeljana. V verzem izrazu, ki je bliže ljudskemu (ne pozabimo, da je bil Vraz tudi delaven folklorist) so tri zaporedne rime lažje odpustljive, nemara se celo preobrnejo v kvaliteto. Izvirnik zanesljivo ne spada med Prešernove jako globoke pesniške kompozicije in dalo bi se argumentirati, da se ritmična dinamika prevoda celo bolje prilaga vsebini. A ne hodimo predaleč v spekulaciji.

Kar zadeva vsebinske svoboščine, si prevajalec dovoli le en bistven odmik od izvirnika, in ta zadeva »krajevno umestitev« pesmi: namesto Ljubljane ima v tercini generični *stojni grad*, da pesmi po nepotrebnem ne oddaljuje od njene potencialne publike.

⁴ Tudi v izvirni izdaji znak pri naslovu napotuje k opombi, ki pojasnjuje, da gre za »slobodan prevod«.

Vsekakor prevod »kaže Vraza kot spretnega prevajalca, ki je znal domiselno in ustrezno rokovati tako z oblikovnimi in vsebinskimi sredstvi izvirnika kot z jezikom, v katerega je sonete prestavljal« (Svetina 2001: 50).⁵

Besedo več o obvladovanju jezika oz. jezikov: nedvomno je poliglotski Vraz navkljub iz roda v rod se ponavljajočim zmrdljivim mnenjem prav dobro znal žlahtno kranjščino; na drugi strani pa je zadeva bolj kompleksna. Niso ga zaobšli očitki, da njegovo znanje ilirskega/hrvaškega jezika ni brezhibno. Te očitke je treba gledati v kontekstu definiranja hrvaškega knjižnega standarda, ki je takrat potekalo, oziroma debate okrog vprašanja, katera regionalna osnova bo v standardu dominantna. Vraz je bil, hočeš nočeš, eden akterjev te debate, v kateri je na koncu prevladala njemu manj domača štokavska različica. Če rečem, da tudi mojemu ušesu precej izrazja in izražanja, ki ga lahko preberem v njegovem pisanju (morda so temu zares še bolj podvrženi prevodi Prešerna ...), zveni slovensko, to govorim izhajajoč iz svojega poznavanja (kakršno že je) današnje knjižne hrvaščine, ki je štokavska; a tedaj je bila situacija močno drugačna.

Slednjič pa je pomembno vprašanje sama zasnova cikla *Sanak i istina*. Ker je nedokončan (Tomasović 2002: 54), lahko o njegovem »idejnem« konceptu govorim samo hipotetično. Pesnik sam pravi, navaja Svetina po Ježiću (Vraz 1954: 8–9), da je hotel v njem povedati »zaokroženo lirsko zgodbo neke ljubezni«, a ta opredelitev ničesar ne pove o načelih, po katerih so vanj uvrščena besedila, ki so, mimo dejstva, da so spisana v sonetni formi in imajo ljubezensko vsebino, precej raznorodna. Predvsem je med 47 besedili 14 prevodov (ki jih je kot take označil sam Vraz, bodisi z epitetom »svoboden« ali brez), ki zajemajo iz germanskega, romanskega in slovanskega jezikovnega ambienta. Poleg tega je tudi v besedilih, ki niso prevodi *strictu senso*, obilo referenc, citatov in polcitatov, kot na nekaj (Prešernovih) primerih ugotavlja že Svetina.

Vendar me medbesedilna tema ta hip manj zanima, bolj pa mišljenjska in bivanjska podlaga, iz katere raste Vrazov cikel. Že Svetina (2001: 50–51) namiguje, da naslov ponuja več kot le »nominalno«, tj. ljubezensko interpretacijo, ki jo daje sam pesnik. Prek Vrazovih »aluzij in iluzij« se lahko *sanak* prebere kot utopija, romantična seveda, nekakega simbiotičnega oplajanja, prelivanja (ne zlivanja!) literatur. Mogoče nisem predrzen, če se mi zdi, da cikel ponuja posebne vrste romantično literarno utopijo, ki je

⁵ Epitet »spreten« je sicer za pesnika-prevajalca morda malce problematičen.

brez dvoma bila Vrazova nada in bolečina. Da v tej utopiji morda ni ravno vse konsekvantno – saj, kako bi pa bila romantična, ko bi bilo? Vsekakor je nemogoče spregledati, da ima v njej slovenski *poeta maximus* ključno vlogo: poleg prevodov, citatov in parafraz ga Vraz nenazadnje postavlja na ključno, uvodno pozicijo s svobodnim prevodom soneta *Očetov naših imenitne dela*, ki mu da programski naslov *Predmet pesnihi*: v pesmi skozi usta svojega prvega in neminljivega pesniškega vzornika pove, da ostaja zvest svojemu, recimo mu poetično apolitičnemu, načelu.

Objavljeni soneti tega ciklusa niso spodbudili kakšnega posebnega odmeva, čeprav so bili v takratnem hrvaškem prostoru dokajšnja novost. A bržkone se tedanji literarni stroki niso zdeli tako pomembni kot današnji. Ilirci so ga imeli radi, kolikor so ga pač potrebovali, všče jim je bilo, da imajo dobrega pesnika, samo ko bi bil bolj državotvoren, namesto da kar naprej zлага neke *ljubezne ponude* in jim zraven predlaga, naj sprejmejo dvojino od Slovencev ... Ženske so ga imele rade, ker je bil pesnik in čeden, a kaj, ko je iskal le tam, kjer ni bilo zanj paše ... Mar bi bil ostal v svojih krajih pri Ančikah in Terezikah ... vendar on ni nikoli napisal soneta *O Vrba* ... ni mogel? ni hotel? ni smel? ni znal? – Namesto tega je, v znamenju ljubezni (seveda), neizpolnjene (še enkrat seveda), izsanjal svojo *literarno utopijo*. Slovenci ga pesnika in sanjača častimo tako, da že kmalu dvesto let razpravljamo o njegovi politiki.

VIRI

- PREŠEREN, France, 1998: *Poezije in pisma*. Ur. Janko Kos. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PREŠEREN, France, 1947: *Prešernove nemške pesnitve*. Poslovenil Alojz Gradnik. Ljubljana: samozaložba.
- PREŠEREN, France, 1950: *Prešernove nemške poezije s prevodi Otona Župančiča*. Ur., uvod in pripombe napisal Janko Glazer. Ljubljana: SAZU.
- PREŠEREN, France, 1969: *Prešernove nemške*. Prevedel in opombe napisal Anton Sovrè. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PREŠEREN, France, 1989: *V tujem jeziku napisal sem knjigo*. Prevedel, ur. in opombe napisal Kajetan Kovič. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- PREŠEREN, France, 1995: *Prešernove nemške*. Prevedel, spremno besedo in opombe napisal Janko Moder. Ljubljana: Karantanija.
- VRAZ, Stanko, 1866: *Děla. Četvrti dio: Razlike pjesme*. Zagreb: Matica ilirska.
- VRAZ, Stanko, 1952a: *Slovenska djela I*. Ur. Anton Slodnjak. Zagreb: JAZU.

VRAZ, Stanko, 1952b: *Slovenska djela II*. Ur. Anton Slodnjak. Zagreb: JAZU.

VRAZ, Stanko, 1954: *Pjesnička djela*. 2. del. Ur. Slavko Ježić. Zagreb: JAZU.

LITERATURA

BULOVEC, Štefka, 1975: *Prešernova bibliografija*. Maribor: Obzorja.

CESAR, Ivan, 1981: Vrazov aspekt romantike v poeziji hrvaškega preporoda. V: *Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Ljubljana: Filozofska fakulteta. 91–101.

DRECHSLER, Branko, 1909: *Stanko Vraz, studija*. Zagreb: Matica hrvatska i slovenska.

FIŠER, Srečko, 2014: Il primo secolo di traduzioni letterarie dall'italiano in sloveno (1775–1880). *Ricerche slavistiche* 12/ 58: 443–458.

FIŠER, Srečko, 2022: Propadi bolje, Stanko Vraz. *Literatura* 377–378, 138–159.

PRETNAR, Tone, 1982: O Miklošičevem in Vrazovem prevajanju poljskih verznihi besedil. V: *Iz zgodovine prevajanja na Slovenskem: Zbornik DSKP 5–7*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 33–42.

SLODNJAK, Anton, 1950: O Stanku Vrazu kot slovenskem pesniku. *Slavistična revija* 3/1–2, 65–90. Tudi na spletu.

SVETINA, Peter, 2001: Vrazovi prevodi Prešernovih sonetov: ciklus sonetov Sanak i istina. V: *Prevajanje Prešerna. Prevajanje pravljic*. 26. prevajalski zbornik. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 47–52.

TOMASOVIĆ, Mirko, 2002: Vrazovi nerazvrstani prepjevi iz romanskih poezija. V: *Domorodstvo i europejstvo. Rasprave i refleksije o hrvatskoj književnosti XIX. i XX. stoljeća*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. 54–64.

HOW ARDENTLY HE YEARNs

Summary

France Prešeren and Stanko Vraz were contemporaries (the latter, a decade younger, survived the former by only two years); both were romantics, both were ambitious poets. And friends. Prešeren eventually became the Slovene poetic icon par excellence; Vraz joined the Illyrian movement and moved to Zagreb; the Slovenes gave him the label (everlasting, it seems) of renegade while the Croats esteemed him as an excellent poet. The two, however, remained friends; even more, Prešeren, who acted as role model for the younger poet, somehow remained one of his guiding lights of his late utopian literary projects.

Vraz's translations of Prešeren are a specific trace of this relation. In younger days he made translations into Slovene (incomplete and unpublished) of Prešeren's poems originally written in German; later he translated some of his Slovene texts into his newly acquired (Croat or Illyrian) language. Translations show variations in approach but always a genuine, »subliminal« understanding of Prešeren's poetry that is not often seen in later versions provided by mature and experienced translators.
